

# Fanica Obid – popolna skladnost med prepričanji in dejanji<sup>1</sup>

Fanica Obid - Jelinčičeva je bila rojena 9. 10. 1905 na Bukovem pri Cerknem na Goriškem kot hči trdnega bajtarja.

<sup>1</sup> Zorko Jelinčič je napisal ta tekst na pobudo urednika zbranih del Srečka Kosovela Antona Ocvirka, ki je uvodoma pojasnil: Kosovelovo dopisovanje s Fanico Obidovo, ki jo poznamo pod pesniškim imenom Mirjam, je najobsežnejše, kar jih je v naši knjigi, saj zajema šestintrideset pisem in sega od junija 1922 do konca januarja 1926, ko se je pesnikov ustvarjalni razmah nepričakovano ustavil in ga je zlomila njegova zadnja, usodna bolezen. Obenem pa je tudi vsebinsko nenavadno bogato, polno, ko pa sega v vse predele njegovega življenja in misli, se dotika človeških zadev, novih razgledov po družbi in ideoloških, svetovnonazorskih odločitvah, da literarnih stvari niti ne omenim, saj so vseskozi v ospredju njunega iskanja in razmišljanja. In ravno to terja od nas, da si čim bolj od blizu ogledamo bitje, ki mu je toliko zaupal svojega najosebnejšega kakor nikomur, v katero je verjel in o katerem je bil prepričan, da bo trdno vztrajalo na poti, ki sta si jo zarisala pred seboj in o kateri sta bila prepričana, da je rešilna. In takšna je v resnici tudi bila, čeprav je pesnik še mlad umrl. Njegova pesem je delala zanj in njegov zgled je bil za mnoge obljubljač.

Ker ni bilo naši javnosti o Mirjam do danes objavljeno nič določnejšega, razvidnejšega, je prav, da se ustavimo v opombah pri njenem liku in si ga ogledamo kar se da natančno, ne da bi zdrknili v prazne, manj važne podrobnosti. Da se bomo seznanili z verodostojnimi potezami na njenem telesnem in duševnem obrazu, se bom naslonil na pričevanje o Mirjam, ki mi ga je 27. aprila 1951, štirinajst let pred svojo smrtjo, poslal njen mož Zorko Jelinčič, da bi mi s svojim orisom pomagal pri objavi Kosovelovih pisem. V njem so nanizani življenjski podatki Fanice Obidove, a popisana so tudi razna ozadja, ki nam bodo pomagala, da bomo razumeli najrazličnejše namige v pesnikovih dopisih na takratne dogodke, ki bi si jih sicer ne mogli prav razložiti. To, česar Jelinčič ni mogel vedeti, pa bom dopolnil iz svojega, da bo njena podoba jasna in nazorna. Nekaj podobnega je po svoje poskušal storiti že Jelinčič sam v sestavku *Moja srečanja s Kosovelom*, ki jih je objavil v Borih leta 1954, 53 do 47, in svojo pripoved dopolnil z odlomki iz Kosovelovih pisem Obidovi.

Mladost ji ni bila preveč roznata v hiši nekoliko skopuškega očeta, trdega in samovoljnega, po drugi strani pa zelo molitvenega, formalno zelo vernega katoliškega moža, stebra nekdanje klerikalne stranke.

Bukovci so znani po Cerkljanskem, da imajo špičaste, strupeno kritične jezike, a med njimi so bili med najbolj zbadljivimi Ivanetovi. Fanica je bila od njih pač najbistrejša, drzna in svobodoljubna ter je zato že zgodaj prihajala v ostra trenja z očetom.

Že v mladih letih je mnogo čitala. Oče jo je poslal kot mlado deklico opravljat hišne posle k učitelju Jožetu Močniku, plemeniti duši, ki jo je vodil v njeni vzgoji, trdno narodno zavedni, toda socialno ostro pravični ter pri njenem neprestanem čitanju. On ji je pomagal nekoliko lajšati trdote domačega medvojnega življenja in stisk, ki jih je prineslo življenje neposredno za soško bojno črto. Pripomogel ji je nagniti stiskavega očeta, da jo je dal v šolo.

Neposredno po vojni so prišle v vas italijanske zasedbene čete in ponujale vaščanom hrano iz vojaškega kotla, da bi si pridobili naklonjenost slovenskega prebivalstva. Fanica, takrat šestnajstletna deklica, ki je bila že zavestno doživela gibanje za slovensko-jugoslovansko narodno neodvisnost, majsko deklaracijo, je imela za nezavedno in poniževalno sprejemati tako hrano. Napravila je med otroki vsemogoče, da ne bi vzeli ničesar od vojakov. Ako ni šlo drugače, tudi s tem, da jim je natvezila, da so v juhi polži.

Leta 1920 so Italijani v nadomestek za vse zatrte slovenske srednje šole na Primorskem obnovili namesto v Gorici v Tolminu slovensko učiteljišče, da bi si privzgojili v kratkem času novo pokolenje Italiji naklonjenih slovenskih šolnikov. Še v večji meri je imel ustrezati temu namenu Konvikt Francesco Škodnik (po generalu iz kanalsko-beneško-slovenskih hribov, ki se je prostovoljno boril za Italijo proti Avstriji od leta 1848 dalje). Ti so imeli nalogo odtujevati nove vzgojitelje slovenske mladine slovenskemu kulturnemu življenju in jih pod vodstvom zagrizenih italijanskih šovinistov in fašistov navezati na italijanski kulturni in politični svet. V učiteljskem konviktu je to delo vršil z največjo vne-  
mo prof. Calvi, menda Mussolinijev osebni znanec, tudi za ceno moralne pokvarjenosti, posebno gojenk, in manjšega znanja ter izobrazbe. Z upanjem, da bo mogoče manj izobražene in moralno zlomljene ljudi lažje ukloniti svojim ciljem.

Fanica je jasno čutila to zadušljivo ozračje in poskušala vse, da odvrne sošolce, da bi se mu vdali. Takrat je posvetila komunistična partija mnogo pozornosti tolminskemu učiteljišču in razvila krepko delavnost med dijaki. Fanica je delala v celici tudi v konviktu ter je spodbujala dijaštvo k odporu, čitanju in študiju, spoznanju lastne narodne kulture. V ta namen je posebno služil dijaški list Delo, ki ga je po veliki večini sama pisala. Bičala je prilike in oblasti, po drugi strani pa nezanimanje in nezavednost sošolcev.

Četudi je izhajal list le v enem izvodu v rokopisu, so ga izvohali. Faničinemu očetu so poslali opomin, češ da hči razdira disciplino v zavodu. Le po očetovi prošnji je že takrat niso izključili iz šole.

Pozneje je izdajala list z imenom Šolski list, tudi v rokopisu seveda. List in njeno delo sta v veliki meri vplivala na potek dijaške stavke proti nepravичnemu profesorju Pavlinu. Stavka je sicer deloma uspela, toda trije dijaki so bili izključeni iz šole. Fanica je prostovoljno prevzela nase vso odgovornost za stavko, kar je omogočilo nekaj mesecev kasneje, da so bili zopet sprejeti v šolo. Nje sicer niso izključili iz šole, toda iz protesta proti izključitvi jo je sama zapustila leta 1925 s frazo, ki jo je izrekla v obraz ravnatelju učiteljišča prof. Calviju: »Šola, ki ni svetišče, je brlog.« Calvi, ki mu je bilo žal najboljše učenke in najboljše poznavalke italijanskega jezika in literature in pač tudi zaradi njene obsodbe, jo je kasneje še vabil, naj se vrne, a se temu ni odzvala.

Bolehna in živčno izčrpana je ostala doma na Bukovem. Lotila se je z vso vnemo dela med mladino, posebno v Prosvetnem društvu. Kljub temu da sta bila društvo in kraj klerikalno usmerjena, je osnovala v njem Ženski krožek in ga vodila v smislu marksističnih načel ter ženske vzgajala v emancipaciji in enakopravnosti. Vse ji je prišlo prav: praktična socialna delavnost, ženska ročna dela in drugo prosvetno delo. V nedolgem času je zrežirala tri dramska dela socialne vsebine (med njimi Krekove Tri sestre).

Pri vsem delu so ji bili odločilni človečanski nagibi. Ljudi je presenečala s svojim ostrim, globokim človečanskim poznavanjem soljudi in prilik, razumevanjem, ki ga je poglobljala s temeljitim poznavanjem marksizma. Z ostro kritično odkritosrčnostjo je znala poseči s prvim stavkom v jedro človekovega problema. Vendar je to delala z dejavnim sočustvovanjem, z voljo, da kolikor le more pomaga z delom, nasvetom in če je bilo treba deliti zadnji vinar ali kosček kruha z znancem. V tej popolni skladnosti med prepričanji in dejanji je skrivnost njenega velikega vpliva, ki se je vedno širil s to človeško povezanostjo in istočasnim kulturnim sodelovanjem.

Ko je odšla iz Tolmina, ni pretrgala vezi s tolminskimi sošolci. Prihajali so vedno k njej na Bukovo v obiske ali ona v Tolmin ali v kak drug kraj. Povsod, kjer so bili sestanki, zborovanja, kongresi, je bila zraven. Tako se je stalno širil krog njenih poznanj. Nedavno sem našel njene pesmice s psevdonimom Mirjam v dijaškem listu idrijskega dijaškega krožka Obzoru.

Vsekakor je spoznala Srečka Kosovela že na učiteljišču v Tolminu, ki se je zanj in za njegove gojence zanimal kot važne bodoče javne delavce. Že takrat je začela z njim literarno sodelovati v njegovem dijaškem listu Lepa Vida s psevdonimom Mirjam z liričnimi pesmicami. Pozneje so se ti stiki nadaljevali bodisi pismeno ali tudi osebno z redkimi obiski.

»Oni s širokim klobukom je vdrugo prišel,« ga je najavila mati na Bukovem. Stiki so se razvili v vedno tesnejšo vzajemno duhovno navezanost in vedno bolj v platonski erotični odnos. Vendar se kasneje ta vzajemna naklonjenost ni mogla dalje razvijati, ker so se ti stiki omejevali na vedno daljše dobe le na dopisovanje in je življenje vodilo vsakega na svojo stran. On je ostajal vedno za daljše dobe v Ljubljani, ona pa Cerkljanskem ali pa v Gorici.

Osebnost sem jo spoznal nekako sredi leta 1924. Slučajno v vlaku v Gorico ali na povratku k staršem v Podmelec me je »oblajala«, kot se je šaljivo izražala: »A ti si tisti ...« Leto kasneje sva se srečala na napol ilegalnem dijaškem kongresu v vasi Krn nad Kobaridom (eno uro peš hoje nad Gregorčičevo rojstno vasjo Vrsno), ki smo ga organizirali v imenu dijaškega društva Adrija v Gorici na obletnico smrti v spomin dr. Klementu Jugu. Tu sva se bolje spoznala in povabil sem jo na sodelovanje v Gorico, kjer sem bil začel pred dobrega pol leta organizirati kot tajnik zaenkrat še bolj imaginarne Zveze prosvetnih društev prosvetno življenje na Goriškem v okrilju Političnega društva Edinost v Trstu.

Jeseni, nekaj mesecev kasneje, se je preselila v Gorico in postala moja glavna sodelavka v ljudskem prosvetnem delu, posebno za organizacijo ženskih krožkov. Najini človeški in ideološki odnosi so se čedalje bolj poglobljali v skupnem mrzličnem delu za organizacijo slovenske ljudske prosvete, predno bi jo fašisti utegnili zapreti, da bi čim bolj

predramili našo narodno in kulturno ter protifašistično zavest, da bi bilo lažje kasnejše podtalno delo. V tej razburljivi dobi, prenasičeni s fašističnim tlačenjem, uničevanjem slovenskega prosvetnega dela, preprečevanjem vsake javne dejavnosti z aretacijami, konfinacijami, ni bilo časa ne za literarno delo ne za teoretiziranje. In najina obljuba Koso-velu, da sodelujeva pri njegovi Mladini, je ostala pri besedi, ki se je omejila na sestanek v Gorici, ko se je vračal iz Ljubljane v Tomaj umret, in na pot nekaj mesecev kasneje na njegov – pogreb.

Moje sodelovanje z Obidovo je postajalo od prvega začetka dalje vedno bolj življenjsko povezano kljub navidezni ideološki razdalji. To toliko bolj, ker tudi njej ni šlo za takšne ideološke formalistične postavke. Že prej se je bila namreč oddaljila od italijanske komunistične partije, ker je čutila v njej izrazita nacionalistična stremjenja, ki so le pospeševala raznarodovanje Slovencev. Meni pa je šlo takrat predvsem za povezovanje vseh resnično ljudskih sil proti raznarodovanju in za odpor proti fašističnemu tlačenju. Vez je postala tudi formalna s poroko leta 1929 in življenjska z rojstvom hčerke v pričakovanju udarcev, ki so nujno imeli slediti podtalnemu delu, ki je bilo nadaljevanje prej zakonito dovoljenega. 13. septembra 1929 sva skupno prejela »amoni-zione« (nekakšno internacijo na domu in v domači občini) za dve leti. Dobrega pol leta kasneje v prvi polovici leta 1930, malo po moji aretaciji in obsodbi na dolga leta

zapora, so tudi njo zaprli z mladoletno hčerko in ju mesec dni kasneje poslali v južnoitalijansko pokrajino Basilicato, v Tricarico v provinci Matera. V primitivnih razmerah, ki so rodile razbojnike, kot sta Mussolini in Fra Diavolo, z napol tropičnim podnebjem v kraju, ki ni poznal tekoče vode, sta zboleli obe, da sta se komaj mogli vrniti po enem letu domov. Njena neustrašenost, neuklonljivost in človečanska navezanost ji ni nikdar odrekla v najtežjih življenjskih trenutkih. Njena pisma v zapor, ki so ob vsaki priliki nadomeščala osebne stike, so izraz njene moralne sile in istočasno ženske nežnosti. Pod strogim policijskim nadzorstvom je morala bolna, brez službe več let čakati na potno dovolilnico v Jugoslavijo.

Po začetnem iskanju ji je uspelo stalno se zaposliti na okraju v Celju. Tu je kljub neprilikam našla toliko umirjenosti, da je spet kaj malega napisala, vedno povezana s primorskim ljudstvom in njegovim trpljenjem, a največ za mladino. Po mojem povratku iz zapora leta 1939 se je vrnila na Primorsko, kmalu zatem ko je prestala operacijo. Dne 4. aprila 1940 je umrla ob rojstvu svoje druge hčerke.